

AKADEMIK GAZMEND ZAJMI (PRISHTINË)

ÇËSHTJA E KOSOVËS NË KUADËR TË ÇËSHTJES SHQIPTARE SI SFIDË MADHORE E KOHËS DHE NDAJ KOHËS

1. Kontinuiteti historik i çështjes së Kosovës

Në kohën e Rilindjes Kombëtare Shqiptare, në rrymat mendore, në lëvizjet politike, në arritjet organizative institucionale të saj, si edhe në kryengritjet shqiptare, nuk ekzistonte "Çështja e Kosovës" si problem i veçantë, por vetëm ajo shqiptare, që ishte çështje e përbashkët e të gjitha trojeve (vilajeteve) shqiptare në kuadrin e Perandorisë Osmane. Çështjen e Kosovës e krijoi si të tillë shpata e pushtuesve serbë e futur mepërmes trungut etnik shqiptar dhe trojeve të tjera me shumicë etnike shqiptare në Ballkan. Sikurse dihet, këtë copëtim të territorit etnik të kombit shqiptar, si "fait accompli", e miratoi edhe Konferenca e Londrës e vitit 1913 dhe e vulosi për së dyti Konferenca e Versajës (1918-1920) me diktatin dhe raportin e forcave të atëhershme ndërkombëtare. Duhet theksuar se ndër 14 pikat e Presidentit Uillon të vitit 1918 bënte pjesë edhe pika "9", ku kërkohej "ripërshtatja (readjustment) e kufijve të Italisë përdrejt vijave qartësisht të dukshme nacionale". Po të kishim qenë një raport tjetër forcash, nuk do të kishte patur asgjë më të dukshme për ata faktorë që vendosën në atë komunitet ndërkombëtar, sesa vijat qartësisht të diktueshme nacionale të kombit shqiptar në Ballkan, që ishin krejt të tjera nga kufijtë e cunguar që iu caktuan Shqipërisë pesë vjet më parë në Konferencën e Londrës.

Në udhëkryqin e luftërave ballkanike, gjysma e kombit dhe më se gjysma e trojeve të shumicës etnike shqiptare jo vetëm u gjendën jashtë shtetit të ri shqiptar, por u okupuan nga shtetet fqinje ballkanike, kryesisht nga shteti serb dhe nga ai malazez e grek. Para këtij momenti kritik, nuk mund të thuhet, në kuptimin e mirëfilltë e ndërkombëtar të fjalës, se shqiptarët gjendeshin nën okupimin turk. Kishin kaluar 500 vjet nga pushtimi turk i trojeve shqiptare në Ballkan si dhe i shumë territoreve të tjera dhe, kuptohet, se dalta e kohës kishte bërë që, në prag të luftërave ballkanike, shqiptarët të gjendeshin si popull jo i barabartë dhe i privuar nga të drejtat kombëtare në një perandori teokratike dhe multietnike përkalë përbërja e saj. Akti politik i Rilindjes Kombëtare nuk kishte drejtpërdrejt karakterin e aktit nacionalçlirimtar nga pushtuesi, por kishte karakterin e vetëdijësimit kombëtar shqiptar dhe të luftës për vetëvendosje shqiptare, qoftë në formë të autonomitetit, qoftë në formë të pavarësisë së shteteve etnike shqiptare, që asokohe gjendeshin në suazën e Perandorisë Osmane. Pra, nuk mund të thuhet në mënyrë të thjeshtëzuar se gjysma e kombit shqiptar dhe, në këtë kuadër, Kosova kaloi nga një sistem okupimi në një sistem tjetër okupimi me signum të ri etnik. E vërteta është se kjo pjesë e kombit kaloi nga gjendja e mohimit të identitetit kombëtar në një strukturë shtetërore multietnike, kur po bënte hapat vendimtare të pavarësimit të tij, në një gjendje të të okupuarit nga një pushtet i huaj njëetnik.

Që nga koha e ndarjes gjeopolitike të Kosovës nga trugu i përgjithshëm etnik-territorial shqiptar në Ballkan, çështja e Kosovës nëpërmjet zigzageve të ndry-

shume historike, varësisht nga rrethanat gjeopolitike dhe të tjera, gjithësa herë mbante vulën e aspirimit të popullit shqiptar të Kosovës, qoftë për identitetin e vet kombëtar, qoftë për bashkimin kombëtar, qoftë për barazi kombëtare. Janë këto variante synimesh kombëtare në rrethanat dhe kontekstet më të gjera politike të kohës. Por, të gjitha këto zgjidhje lidhen me boshtin themelor të aspirimit të popullit shqiptar të Kosovës që të jetë vet zot i fatit të tij politik.

Fatet historike, thënë dhe më saktë mosfati historik e deshi që kombi shqiptar të ndeshet me asgjë më të egër, më finoqe, më gllabëruese se nacionalizmi shtetëror serb. Kosova që pareshtur epiqendra që ai synoi.

Në mes të dy luftërave botërore, çështja e Kosovës u ngulfat jo vetëm nga nacionalizmi shtetëror serb, që e kishte pllakosur me tërë peshën e tij, por u kufizua dhe nga sistemi i Versajës, i cili mbretëroi në këtë periudhë historike të Evropës. Historia politike e Shqipërisë në mes të dy luftërave botërore me zigzaget e saj dhe me konfliktet e brendshme nuk qe e favorshme për ta bërë të njohur çështjen e Kosovës në arenën ndërkombëtare, ashtu siç ndodhi edhe me historinë politike të Shqipërisë pas Luftës së Dytë Botërore. Duhet theksuar, në veçanti, se gjatë Luftës së Parë Botërore dhe pas saj, e sidomos gjatë kohës së Konferencës së Versajës, Shqipëria qe vënë nga ana e Serbisë militariste dhe ekspansioniste në pozitë mbrojtëse për të ruajtur tokën etnike shqiptare, përbrenda shtetit shqiptar, edhe ashtu të përgjysmuar në Konferencën e Londrës të vitit 1913. (Në këtë mbrojtje një kontribut të veçantë në Konferencë dha presidenti i Shteteve të Bashkuara të Amerikës Uillson me një letër të tij drejtuar Konferencës). Për nevojat akribike të studimeve historike, shtrihet pyetja mos: Mos ndoshta pushteti dhe regjimi serb i kohës, përveç orekëve të shtuara gllabëruese ndaj tokave shqiptare, që lidheshin me bregdetin shqiptar, duke vënë Shqipërinë në pozitë mbrojtëse të ruajtjes së kufijve të reduktuar etnik, inhibonte çështjen e Kosovës nga çdo mundësi e frymëmarrjes ndërkombëtare? Një hipotezë e këtillë nga ana logjike nuk është e pathemeltë, ndonëse çdo hipotezë kërkon saktësim të saj me gjurmime dokumentesh të kohës.

Politika e sotme serbe në lidhje me çështjen e Kosovës, duke mos pasur mundësi që të parashtrojë ndonjë oreks ndaj Shqipërisë, rropatet prapëseprapë ta instrumentalizojë raportin Kosovë-Shqipëri për t'iu kundërvënë pavarësisë së Kosovës. Një mjergullim i tillë është i kuptueshëm, kur dihet se Serbia nuk ka asnjë argument në kuadër të rendit helsinkian për t'iu kundërvënë pavarësisë së Kosovës. Parimi i vetëvendosjes së popujve, që mund të çojë në zbrëthimin e një shteti në subjekte të reja shtetërore, s'ka të bëjë aspak me parimin e Helsinkit për mosndërrimin me anë të dhunës të kufijve midis shteteve në Evropë. Për më tepër, Kosova sipas Kushtetutës së Federatës multinacionale të Jugosllavisë, tashmë të zhbërë, nuk qe pjesë e shtetit serb, por qe pjesë konstitutive e Federatës.

Edhe ndërmjet dy luftërave botërore ekzistonte çështja e Kosovës si çështje e gjallë e strukturës etnike të territorit të Kosovës, që e dallonte në mënyrë tepër të dukshme nga trangu etnik i shtetit serb-kroat-sllloven (Jugosllavia). Këtë të vërtetë e dinte mirë vetë pushteti serb i Mbretërisë Jugosllave. Nxitja dhe imponimet e shpërnguljeve të shqiptarëve nga Kosova për në Turqi ose në Shqipëri; derdhja e lumenjve të kolonistëve serbë dhe malazezë në drejtim të Kosovës; vendosja e formacioneve ushtarake në Kosove (divizioni i Kosovës); sajimi i programeve për ndërrimin e strukturës etnike të popullsisë së Kosovës me mënyra dhe me mjete nga më të çoroditurat,

- të gjitha këto janë fakte të pamohueshme të pulsimit të çështjes së Kosovës si nëpërmjet strukturës së një mentaliteti opsionist mbi rikthimin e mesjetës serbe, ashtu dhe nëpërmjet lëvizjes çlirimtare shqiptare në Kosovë në këtë periudhë, me të gjitha batikat dhe zbaticat e saj.

Fakti që pas kapitullimit të Jugosllavisë përballë forcave okupuese gjermane, Kosova, të themi më saktë, pjesa më e madhe e saj u gjend brenda Shqipërisë dhe vetë të robëruar gjatë viteve të Luftës së Dytë Botërore, pa marrë parasysh se në ç'kushte ishte bërë ky strukturim etnik shtetëror dhe për çfarë leverdie të forcave të Boshtit, - flet jo vetëm për një rindarje gjeopolitike, që zakonisht bëhen në kushte të luftërave me karakter planetar për leverdi të palëve ndërluftuese, por edhe për ekzistencën e çështjes së Kosovës, si një çështje e padrejtësive të mëdha etnike-territoriale. Duhet theksuar gjithashtu se Kosova nuk u gjend në kuadër të Shqipërisë si truall i huaj etnik, siç kishte ndodhur në raste të tjera të rirreshtimeve gjeopolitike gjatë Luftës së Dytë Botërore, pas saj, por edhe në vigjilje të asaj lufte. Më në fund, një gjë e tillë kishte goditur dhe pjesë të kombit shqiptar, për shkak se mjaft treva shqiptare edhe gjatë Luftës së Dytë Botërore u gjendën në përbërje të shtetit bullgar ose dhe nën pushtetin e Serbisë së Nediçit.

Që çështja e Kosovës ishte një çështje gjithëherë e hapur, ndëretnike në Ballkan flet dhe fakti se lëvizjet antifashiste në Jugosllavi edhe në Shqipëri këtë problem, pa marrë parasysh prapaskanat dhe inkonsekuencat që e shoqëronin, e kishin veçuar bashkarisht si një çështje që do të shqyrtohej dhe do të zgjidhej pas luftës së përbashkët antifashiste. Për këtë flet dhe fakti se përfaqësuesit e Kosovës nuk u gjendën në Mbledhjen e Dytë të "AVNOJ-it" në Jajcë (Bosnjë dhe Hercegovinë), ku u hodhën themelet e para institucionale të Federatës Jugosllave, meqenëse pjesëmarrja e tyre do të konsiderohej si prejjudikim i zgjidhjes së çështjes së Kosovës që ishte një problem i hapur ndërmjet formacioneve antifashiste të Jugosllavisë dhe të Shqipërisë. Në mënyrën më të spikatur dhe më kulminante çështja e Kosovës, si çështje e strukturës së saj kombëtare dhe si çështje e vetëvendosjes kombëtare, gjeti shprehje në Rezolutën e Konferencës së Bujanit (31 dhjetor 1943 - 1 janar 1944), në të cilën, duke u mbështetur në parimin e vetëvendosjes, të afirmuar në dokumentet ndërkombëtare gjatë luftës, flitet për Kosovën si territor me shumicë shqiptare dhe për vullnetin e kësaj shumice për bashkimin kombëtar me Shqipërinë.

Pas Konferencës së Bujanit dhe me mbarimin e Luftës së Dytë Botërore, me dominimin politik serb, çështja e Kosovës u orvat të mbyllej në mënyrë të panatyrshme dhe të kurdisur politikisht. Në Rezolutën e Dytë (Mbledhja e dytë e "Këshillit Nacionalçlirimtar të Kosovës", Prizren, gusht 1945) u shpall se Kosova "me dëshirë të popullsisë së saj" i bashkohej Serbisë Federale në kuadër të Federatës Jugosllave. Një "zgjidhje" e tillë e çështjes ("me dëshirë të vetë popullsisë së Kosovës") kundër lëvizjes së karakterit objektiv të strukturës kombëtare të Kosovës dhe të hapësirës së gjerë e me vazhdimësi të shumicës etnike shqiptare në Ballkan, jo vetëm që nuk e mbyllte historikisht problemin e Kosovës dhe atë shqiptar, por e rihapte këtë çështje në mënyrë virtuale në kontekst të ri historik, në mos gjeopolitik në Ballkan.

Që çështja e Kosovës nuk u mbyll, për këtë më së miri flasin ndryshimet e njohura në pozitën kushtetuese dhe politike--shtetërore të Kosovës (vitet: 1967, 1968, 1971, 1974, 1989, 1990, 1992), të cilat në esencë, në të gjitha rastet, ishin në fakt reflekset kushtetuese-juridike dhe politike-shtetërore të proceseve politike në truallin

e Kosovës, si dhe në përgjithësi në truallin e ish-Federatës multinacionale Jugosllave. Edhe rrënimi brutal i autonomitetit politik të Kosovës në mars të vitit 1989 nga ana e pushtetit serb nëpërmjet dhunës dhe shkeljeve procedurale (nuk qenë numëruar votat "për", dhe u ngritën gishtat dhe nga personat që nuk ishin deputetë në Kuvendin e Kosovës), si edhe pezmi i fuqishëm i demonstratës rinore në Kosovë për këtë akt që u shua me gjak, flasin për indin e gjallë politik të çështjes së Kosovës.

Rianeksimi serb i Kosovës në mars të vitit 1989, nëpërmjet ndërrimit të njëanshëm të Kushtetues serbe, që binte ndesh në mënyrë flagrante me Kushtetutën e Kosovës dhe me Kushtetutën e Federatës multinacionale jugosllave, si dhe veprimi policor që shoqëroi këtë ndërrim kushtetues, u bënë pikërisht në çastin kur në ujërat e thella të skenës politike jugosllave po ndihej mundësia e nisjes së valëve tektonike që do ta copëzonin Jugosllavinë në shumë pjesë, dhe kur Serbia ngutej që nga ky copëtim të dilte e madhe me Kosovën dhe Vojvodinën të mbërthyer në të. Për këtë shkak u shpejtua dhe nxjerrja e Kushtetutës së re të Serbisë (1989) (kushtetutë që bie në kundërshtim flagrant jo vetëm me Kushtetutën e Kosovës, por edhe me Kushtetutën e Federatës-Konfederatës Jugosllave) për ta mbërthyer Kosovën dhe më tepër në strukturën unitare të Serbisë).

Deklarata kushtetuese e "2 korrikut" mbi pavarësinë dhe Republikën e Kosovës çonte në ndarjen e Kosovës nga korniza kushtetuese në kuadër të Serbisë. Ajo dhe Kushtetuta e Republikës së Kosovës, e cila u nxor para Kushtetutës së re të Serbisë, ishin njëkohësisht akte burimore të vetërespektit dhe të vetafirmimit, edhe akte të kundërvënies së natyrshme dhe të drejtë ndaj posesivizmit serb mbi Kosovën, posesivizëm ky jo vetëm pa bazë etnike, por njëherazi edhe me cilësitë më të rënda etnokratike.

Me këtë rast do vënë në pah në veçanti fakti se me Rezolutën e vitit 1945 (Prizren), nxjerrë me imponimin dhe dominimin politik serb pas Rezolutës së Bujanit, nuk thuhet se Kosova inkuadrohej në Serbi, si në një shtet sovran, por flitej për inkuadrim të saj në njësinë federale të Serbisë në kuadër të shtetit federativ të Jugosllavisë. Njëkohësisht, siç u përmend, thuhet se ky inkuadrim bëhej në bazë të dëshirës së popullsisë së Kosovës. Federata e Jugosllavisë si kornizë e përbashkët shtetërore në planin konstitucional dhe e Serbisë edhe e Kosovës, pjesë konstitutive të së cilës ishin këto, nuk ekziston më. Pra nuk ekziston konteksti bazë shtetëror juridik brenda të cilit strukturohej një lidhje e caktuar kushtetuese juridike ndërmjet Serbisë dhe Kosovës. Nga ana tjetër, kjo lidhje strukturohej në bazë të prezumcionit të "vullnetit të popullsisë së Kosovës" për një strukturim të tillë. Që nga Deklarata Kushtetuese e 2 korrikut, as një plan të supozimit kushtetues juridik nuk ekziston vullneti i popullsisë së Kosovës për çfarëdo strukturimi të Kosovës në Serbi. Deklaratën Kushtetuese të 2 korrikut e forcan dhe e ngritën edhe më lart, konform me rrethanat e reja, të gjitha dokumentet e tjera burimore të Kosovës mbi mëvetësinë dhe pavarësinë e saj, siç ishin Kushtetuta e Republikës së Kosovës dhe Rezoluta mbi Kosovën, shtet i pavarur dhe sovran, me verifikim referendumi mbarëpopullor.

Me barazinë e plotë politike-institucionale të Kosovës si Republikë e Kosovës në Federatën-Konfederatën polinacionale të Jugosllavisë, akti i ndarjes së kombit shqiptar në Ballkan në vitet 1912 dhe 1913 ka mundur të validohet deri diku, ndonëse jo edhe të shlyhet. Në rastin e kërkesës për Republikë të Kosovës në Federatë-Konfederatë të Jugosllavisë, kur Jugosllavia ende figuronte si shtet valid në arenën ndërkom-

bëtare, rrihte një impuls i natyrshëm dhe shtrohej pyetja tejet e logjikshme dhe njerëzore: Nëse pjesa e kombit shqiptar historikisht u hendikepua me vetë aktin e ndarjes dhe vazhdimin e tij, përse këtij hendikepi të parë ndaj kësaj pjese të kombit (dhe kombit në përgjithësi) t'i shtohet dhe një hendikep i dytë, me mosbarazi në strukturën shumëkombëshe të shtetit federativ ku gjendej?

Me fillimin e proceseve dhe me aktin e kryer të zhbërjes së Jugosllavisë, ishte e natyrshme që çështja e Kosovës të shtrohej vetvetiu në një dritë tjetër institucionale, politike dhe ndërkombëtare.

Ngritja dhe ndërtimi institucional i Republikës së Kosovës mbi rrënojat e autonomitetit të shembur politik të Kosovës nga ana e pushtetit serb, si edhe funksionimi i lirë i Republikës së Kosovës, paraqiten sot si hallka kyçe të çështjes së Kosovës në kuadër të asaj shqiptare. Kështu çështja e Kosovës hyn në një fazë të re historike, që s'është pa "Shila dhe Karidbat", në rrugën e arritjes përfundimtare të pavarësisë së Kosovës, - zgjidhje kjo me peshë të kryefillshme të çështjes shqiptare në përgjithësi, dhe, vetiu edhe me peshë ndëretnike ballkanike.

Nga ky pasqyrim i ngjeshur i kontinuitetit historik të çështjes së Kosovës në kuadër të çështjes shqiptare, i cili përbën më tepër një pasqyrim refleksionesh politikologjike të ngritura mbi faktet e njohura historike sesa ndonjë gjurmim të ri të vetë fakteve, mund të konkludohet se çështja e Kosovës me kontinuitetin e saj që prore një gërshetim i objektivitetit të shumicës dominante shqiptare të popullsisë së Kosovës që nga lindja e kësaj çështje në vitin 1912 dhe e vullnetit të popullit shqiptar, si shumicë e territorit, për të qenë zot i fatit të vet politik dhe historik në truallin e tij jetësor.

Nga ky pasqyrim i kontinuitetit historik të çështjes së Kosovës në kuadër të çështjes shqiptare, me mbështetje të plotë dhe vërtetësi historike, mund të konkludohet se dekompozimi i Jugosllavisë shumëkombëshe nuk e sajoi çështjen e Kosovës dhe çështjen shqiptare. Ky dekompozim çështjes së Kosovës dhe asaj shqiptare i dha vetëm një impuls të ri të fuqishëm në kontekst të ri gjeopolitik. Është e kuptueshme se në këso udhëkryqesh historike, parimi i vetëvendosjes si ndjenjë kombëtare dhe si vullnet kombëtar dhe si ndjenjë njerëzore dhe si vullnet njerëzor, merr nxitje të intensifikuar. Në këso udhëkryqesh marrin nxitje dhe përsiatjet mendore dhe politike mbi programin kombëtar.

2. Republika e Kosovës dhe programi kombëtar shqiptar

Çështja e Kosovës, e vështruar si dimension integral i çështjes shqiptare në Ballkan, e sugjeron në mënyrë të natyrshme edhe elaborimin e një prej temave bosht mbi problemin e Kosovës, që do të mund të përcaktohej si vështrim i relacionit ndërmjet çështjes së Kosovës, përkatësisht Republikës së Kosovës dhe programit kombëtar shqiptar.

Natyrisht, me këtë rast vështrimet e kondensuara mbi programin kombëtar janë kryesisht në funksion të vështrimit të këtij relacioni.

Pyetja eventuale paraprake se a kanë shqiptarët sot program kombëtar apo jo, do t'i gjasonte pyetjes se a kanë britanikët kushtetutë apo jo. Rreth kësaj pyetjeje të fundit është shënuar që Çesterfildi (Chesterfield), shtetar dhe shkrimtar anglez (1694-1773) të ketë thënë: "Kushtetuta jonë është mbështetur në vetë ndjenjën e përbashkët" ("comon sense").

Mosqenia e programit kombëtar në një dokument programor të vetëm nuk do të thotë se nuk ekzistojnë orientimet themelore programore kombëtare të përcaktuara

nga forcat intelektuale, shkencore dhe politike të një vendi, përshkuar me konsensus gjithëkombëtar ose me konsensus dominant në gjirin e kombit.

Natyrisht se bashkë me praninë e konstanteve të caktuara të programit kombëtar të trashëguara nga Lëvizja Kombëtare, të cilat vazhdojnë të jenë vertikale ndërmjet historisë dhe bashkëkohësisë, rrethanat e sotme, lëkundjet gjeopolitike në hapësirë, lëvizjet në vetë përmbajtjen e fenomenologjisë nacionale bashkëkohore shtrojnë gjithëherë nevojën e bashkëkohësimit, të begatimit, të adaptimit dhe të elaborimit konkret të segmenteve të caktuara të programit kombëtar. Duke mos mohuar pra nevojën e mëturjeslume të riqshqyrtimeve, të trajtesave dhe të refleksioneve mbi programin kombëtar shqiptar, do thënë se shqiptarët e kanë programin e tyre kombëtar që nga Rilindja Kombëtare, që ngërthente në vete edhe idenë e subjektivitetit sa me të lartë politik të kombit në përputhje me rrethanat, edhe idenë e barazisë kombëtare dhe atë të bashkimit kombëtar si dhe idenë e vetëvendosjes kombëtare (pa marrë parasysh se a përdorej ky togfjalësh në rrafshin leksikor), dhe idenë e respektit reciprok me kombet e tjera dhe të fqinjësisë së mirë pa pretendime në hapësira të huaja etnike. Ideja e vetëvendosjes kombëtare që formuluar posaçërisht në mënyra ekspresive në vetë aktin e pavarësisë së Shqipërisë.

Çdo gjeneratë e kombit mendon për vete se jeton në udhëkryqin historik. Aq më pak sot kjo ndjenjë mund të mos jetë prezente, kur këtë udhëkryq historik për fatet e kombit janë duke e sajuar lëkundjet e mëdha gjeopolitike në një pjesë të Ballkanit, duke përfshirë dhe territoret etnike shqiptare; janë duke e sajuar lëvizje të mëdha në jetën politike të kombit. Së këndejmi parimi i vetëvendosjes kombëtare sot është dhe duhet të jetë parimi strumbullar i programit kombëtar shqiptar. Ky parim është njëherësh dhe parim paraprijës demokratik ndaj parimit të bashkimit kombëtar. Por, parimi i vetëvendosjes kombëtare nuk mund të vështrohet në mënyrë të simplifikuar, si ndonjë parim i thjeshtë taktik në funksion të parimit të bashkimit kombëtar. Parimi i vetëvendosjes kombëtare është parim me kuptim të gjerë, i cili vazhdon të vlejë edhe në kushte të kombit të bashkuar dhe të lirë, që ai të vendosë në gjirin e tij lirisht për të gjitha çështjet kapitale të rendit të tij, për fatet e tij historike si dhe për procese integrative (me brendi të ndryshme) qoftë në Ballkan, qoftë në Evropë. Parimi i vetëvendosjes është parim me vlerë të pashtershme për të gjitha fazat historike të kombit, për të gjitha gjeneratat e tij. Vendimet e një gjenerate të kombit në çështjen kapitale, të cilat i nxjerr ajo në përputhje me rrethanat dhe horizontet e saj botëkuptimore nuk mund t'i obligojnë gjeneratat e ardhshme. Nga kjo rrjedh se parimi i vetëvendosjes posaçërisht atëherë kur e aktualizojnë udhëkryqet historike, është parimi më i lartë njerëzor dhe kombëtar me substancë vetanake njerëzore dhe kombëtare, qoftë për kombin si tërësi, qoftë për pjesët e tij, varësisht nga konteksti historik dhe gjeopolitik. Së këndejmi, parimi i vetëvendosjes kombëtare paraqitet njëherësh dhe si një njësi themelore e programit kombëtar, nëpër të cilën përshkohen dy parime të tjera të mëdha të programit kombëtar: parimi i lirisë kombëtare dhe ai i bashkimit kombëtar.

Duke filluar pikërisht nga parimi i vetëvendosjes kombëtare, programi kombëtar do të mund të përmbledhej në shtatë parime themelore:

1. Parimi i vetëvendosjes kombëtare;
2. Parimi i lirisë kombëtare;
3. Parimi i bashkimit kombëtar;
4. Parimi i prosperitetit demokratik të kombit;

5. Parimi i prosperitetit shpirtëror dhe ambienta1 material i kombit, me theks të veçantë në arsimin kombëtar;

6. Parimi i solidaritetit kombëtar;

7. Parimi i kultivimit të fqinjësisë së mirë dhe i miqësisë me kombe të tjera, me theks të veçantë në përkrahjen dhe inkuadrimin në proceset integrative në Evropë.

Sikur të mund të arrihej bashkimi kombëtar me anë të nje hopi në këtë udhëkryq historik të zhbërjes së Jugosllavisë së mëparshme, kjo do të ishte gjëja më e përqyeshme në kuadër të parimeve të programit kombëtar shqiptar. Korja e sotme gjeopolitike në Ballkan është ende e zhubravitur për së tepërmi dhe e stratifikuar me vija të padrejta të ndarjeve etnike, ndonëse sot shënohen dhe lëkundjet e këtyre vijave. Këto vija mund të lëkunden në dobi parimore të programit kombëtar në mënyrën më efikase nëpërmjet polisubjektivitetit të kombit shqiptar në Ballkan, me kultivim të njëkohshëm të konvergjencës dhe të proceseve integrative kombëtare. Historia njeh realizime të bashkimit kombëtar edhe me hope, por këto hope gjithëherë kanë pasur pas vetes periudha të gjata të akumulimit të energjisë kombëtare për hope të tilla ose kanë qenë thjesht produkt i fatit në kuadër të ngjarjeve dhe të ndryshimeve të mëdha gjeopolitike në përpjesëtime kontinentale, në vorbulla të luftërave kontinentale ose pas tyre, të shoqëruara me konferenca ndërkombëtare, me vendosje për rikufizime në mes shtetesh dhe popujsh. Së këndejmi, duke i lejuar vetes këtë përcaktim terminologjik, policentrizmi subjektor i kombit shqiptar sot në Ballkan i përcaktuar me Shqipërinë, Republikën e Kosovës, komplementuar me kahe të kantonizimit demokratik (federalizmit) të Maqedonisë, në kuadër të të cilit do të ekzistonte kantoni i shumicës etnike shqiptare në Maqedoni i quajtur si pjesë "Maqedoni shqiptare" dhe gjithashtu i komplementuar me status autonomiteti politik të trojeve të shumicës etnike shqiptare në jug të Serbisë (Preshevë, Bujanovc, Medvegjë) dhe i trojeve me shumicë etnike shqiptare në Mal të Zi, do të ishte dispozitë konkrete programore e kohës në kuadër të programit kombëtar shqiptar, që ndërlidhet me të shtatë parimet e përmendura të programit kombëtar.

Nuk ka asnjë dyshim se Republika e Kosovës, përkatësisht funksionimi i lirë i saj, paraqitet si bosht kurrizor i kësaj dispozite programore mbi policentrizmin subjektor, jo vetëm për shkak të masës demografike kombëtare në të, por dhe për shkak se entiteti i lirë i saj në mënyrë nxitëse dhe pozitivisht do të ndikonte në subjektivitetin e shqiptarëve në të gjitha trojet etnike të tyre në hapësirën e ish-Jugosllavisë dhe anasjelltas. Funksionimi i lirë i Republikës së Kosovës do të ndikonte pozitivisht dhe në pozitën e shqiptarëve në diasporë, qoftë në hapësirën e ish-Jugosllavisë, qoftë edhe më gjerë.

Në momentin aktual historik rruga e zgjidhjes së çështjes shqiptare në ballkan, qoftë në aspekt të prosperitetit të të gjitha pjesëve të kombit, qoftë në aspekt të integritimit kulturor dhe ekonomik të hapësirës kombëtare, qoftë dhe në aspekt të bashkimit kombëtar me plot kuptimin e fjalës, arrihet nëpërmjet policentrizmit subjektor të kombit shqiptar në ballkan. Ky policentrizëm nënkupton se kudo ku pjesët e kombit shqiptar gjenden në pozitë të shumicës etnike territoriale në makroproporcione, të ngrihen në nivel të subjektit politik territorial. Është fjala për një zgjidhje sintetike-politike të kohës që shton forcën akomoduese të kombit shqiptar si ndaj rrethanave ndërkombëtare të kohës, ashtu dhe ndaj të gjitha parimeve themelore të

programit kombëtar. Këtu qëndron dhe vlera e raportit konkret ndërmjet Republikës së Kosovës dhe programit kombëtar shqiptar. Policentrizmi subjektor i kombit shqiptar në Ballkan në këtë stad të rrjedhave në Evropë, nuk është faktor i ndarjes kombëtare, por, përkundrazi, në kushte të trashëguara të ndarjeve gjeopolitike të kombit, është faktor i ngritjes së subjektivitetit kombëtar, i integriteteve kombëtare dhe i proceseve të bashkimit kombëtar.

Raporti organik ndërmjet Republikës së Kosovës dhe programit kombëtar do vështruar gjithashtu nga prizmi i prosperitetit demokratik të kombit shqiptar, si dhe nga prizmi i parimit të fqinjësisë së mirë dhe miqësisë ndërmjet kombeve në proceset integrative në Evropë, si dy parime që programin kombëtar shqiptar e bëjnë dhe duhet ta bëjnë gjithnjë më të realizuar si program demokratik kombëtar, me vlera të larta njerëzore dhe demokratike.

Nisur nga këto postulate demokratike të programit kombëtar, Republika e Kosovës dhe funksionimi i lirë i saj nuk mund të nënkuptojë çfarëdolloj republike, së cilës do t'i mjaftonte vetëm pavarësia dhe sovraniteti kundrejt subjekteve të tjera shtetërore dhe ndërkombëtare.

Në kuadër të programit demokratik kombëtar dhe në raport me të, bëhet fjalë për një Republikë të Kosovës thellësisht demokratike, për republikë të hapur, në vëcant plotësisht të hapur ndaj Shqipërisë, por dhe ndaj Maqedonisë, Serbisë dhe Malit të Zi.

Bëhet fjalë për një Republikë të Kosovës, ku krahas funksionimit të lirë dhe të plotë të hapësirës kulturore integrative shqiptare, lirshëm funksionon dhe hapësira kulturore kombëtare për serbët dhe të gjitha nacionalitetet e tjera, sado të jenë demografikisht të mëdha ose më të vogla.

Bëhet fjalë për Republikën e Kosovës ku njëherazi respektohet edhe struktura reale etnike e saj në strukturën e organeve shtetërore, por edhe principi kooperative i të gjitha nacionaliteteve të Kosovës në jetën shtetërore politike dhe publike.

Bëhet fjalë për funksionim të lirë të Republikës së Kosovës në të cilin dëshirohet që Kosova të jetë zonë e demilitarizuar e Ballkanit dhe e Evropës, me garanci ndërkombëtare të pavarësisë së saj.

Bëhet fjalë për Republikë të Kosovës ku në mënyrë skrupuloze do të respektoheshin liritë dhe të drejtat e njeriut, barazia e qytetarëve dhe parimi i sundimit të të drejtës me aspirim të njëkohshëm për prosperitet sa më të lartë shpirtëror dhe material të të gjithë qytetarëve dhe komuniteteve nacionale të saj.